

Մ Ա Ս Ի Ս

ՇԱԲԱԹ ԱԹԵՐԹ

Ա.Զ.Գ.ԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

3507 ՏԱՐԻ

1886 ՆՈՅՆԵՐԵՐ 1

ԹԻԻ 3846

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՇԱԲԱԹ 1 ՆՈՅՆԵՐԵՐ

ԱՆՀԵՏԱՑԱԾ ՍԵՐՈՒՆԴ ՄԸ

ՄԱՍՆ Բ:

ՍՈՌԱՅՈՒՍ

(Շար. 3837 Թուէն և վերջ)

Վալսը լմնցաւ ու պարօղներու քրտնաթոր զոյգերը՝ գիշերուան զով օդն առնլու համար պարտէզին մէջ ցրուեցան :

Տիգրան՝ Եւգինէն իր ամուսնոյն դարձուցած միջոցին տեսաւ Սուրբիկն որ անծանօթի մը թեւը մտած դէպ իրենց կուգար :

— Որո՞ւ ես յանձներ Տիկին Արամ էֆէնտին, հարցուց երիտասարդն առանց ծածկելու իր դժգոհութիւնը :

— Ո՛հ, անհոգ եղիք, պատասխանեց խոսքով, թեթեւ մը կարմրելով սակայն, իմ ծանօթներէս է ու խիստ ազնիւ անձ մ'է :

Տիգրան այս բացատրութիւնը չ'ընդունեց . բայց ինքնիրեն աւելի Սուրբիկի նեղացաւ քան թէ իր բարեկամին, մինչդեռ օտարականը Սուրբիկը ձգելէ ու խոնարհութիւն մ'ընելէ վերջը կը հեռանար :

— Ո՞վ էր այդ պարոնը, Սուրբիկ, հարցուց երիտասարդն երբոր մինակ մնացին :

— Ես ալ աղէկ մը չ'եմ գիտեր ո՞վ ըլ-

լալն . իրաւ է որ բարեկիրթ անձ մը լինելով հանդերձ անհամակրելի թուեցաւ ինձի :

— Թեւը մտած ատենդ պետք է իր առիկայ մտածել եւ ո՛չ հիմա :

Սուրբիկ՝ Տիգրանի վշտացած ըլլալն անոր խոժոռած դէմքէն ու ցամաք պատասխանէն՝ հասկեցաւ :

Անծանօթի մը թեւն ընդունիլը պակասութիւն մ'էր ու նորատի կինը ներքնապէս իրաւունք տուաւ երիտասարդին ու անոր սիրտն առնել մտածեց :

— Այս տեղի բաղմութիւնը ձանձրացուցիչ է, ըսաւ Տիգրանին մեղմ, գրեթէ աղերսարկու ձայնով մը որ կարծես ներումն կը խնդրէր եւ որ տարօրինակ կերպով երիտասարդին սրտին դպաւ, տուն դառնանք թէ որ կը հաճիս :

— Դառնանք, կրկնեց Տիգրան մեքենաբար :

Ու թեւ թեւի վար իջան պարտէզէն յամր ու դանդաղ քայլերով . Սուրբիկ յոգնած էր ու թոյլ կերպիւ իր ընկերոջ թեւին կը յենուր : Գարափէն անցան ուր յոգնախուռն ամբոխ մը կը շրջէր, կ'երգէր, կ'ըզբօսնուր գիշերուան ցօղին տակ անփոյթ ու անխոնջ :

Բաղմութեան մէջէն անցան անտարբեր՝ չի լսելով իրենց շուրջի աղմուկն՝ և առանց զգալու մինչեւ իրենց ծովեզերեայ տունը հասան :

Գիշերը թէ եւ խոնաւ՝ բայց իր բոլոր պայծառութեան մէջ էր . հեռուն՝ պարահանդէսին լոյսերն ու երաժշտութեան ձայները կը նուաղէին ու կ'անհետանային :

— Ես անօթի եմ, Սուրբիկ, ըսաւ Տիգրան, քէօշկն ելլելէ առաջ քիչ մը բան ու-

տենք . դուք ալ կարծեմ թէ անօթի ես . այս ալ դրօսանք մ'է , մանաւանդ թէ պարահանդէսի հաշտոյն մէջ չ'է :

— Ուշ չ'է՞ այս ատեն :

— Բնաւ . ժամը եօթն է . կէս ժամէն վեր կը տանիմ քեզ . հոս սպառաւոր արթնցնելու պէտք չ'ունինք , ու այս գիշեր քեզի ծառայելու պատիւն իմ անձիս կը վերադարձեմ , Տիկին , աւելցուց խնդալով :

— Այդպէս թող ըլլայ ուրեմն , սրտատախանեց Սուրբիկ :

Այս անաղաղութիւնն անտարակոյս հաճելի էր . կէս գիշերին , ծովեզրի սենեակը , լուսնի լուսով , գլուխ գլխի ճաշ մը ընելն՝ հրապուրիչ ծրագիր մ'էր : Սակայն Սուրբիկ վայրկեան մը խորհեցաւ որ գիշեր ատեն թերեւս վայելուչ չ'էր ամուրի երկտասարդի մը տունը գտնուիլ երբ ամեն մարդ կը քնանար : Բայց Տիգրանի առաջարկը մերժելն անոր վրայ կասկածիլ ու զայն փրփուրել տլիտի ըլլար . Սուրբիկ գետաւոր նման հազար պատճառանք մտածեց ու գտաւ այս հաճոյալի հրաւերն ընդունելու համար . մարդս որքա՛ն գիւրաւ կը համոզուի թէ որ կամենայ :

Ներս մտան առանց մէկու մը ձայն տալու . ծովեզրի սենեակը Տիգրանի աշխատութեան սենեակն էր . Սուրբիկ բնաւ հոն մտած չ'էր դեռ . ակնարկ մը ձգեց իր չորս դին հետարբերութեամբ ու սիրով լեցուն . ճրագի պէտք չի կար . լուսինն իր արծաթեայ ճառագայթներովը սենեակը կ'ողակեր ու ցերեկուան պէս կը լուսարօտէր :

Ինչ զարմանալի բան է եղեր երկտասարդի մը սենեակն . այս եղաւ Սուրբիկի հետազոտութեան արդիւնքն . ամեն ինչ անկարգ ու անկանոն . արեւելեան ու եւրոպական կարասիք միասին . հոս թրքական փոքրիկ բազմոց մը Պախարայի դորգերով ծածկուած . հոն հին ֆուսսուսական թիկնաթղուներ , շինական կերպասէ վարագոյրներ , խել մը անօգուտ ու թանկագին նիւթեր , հնութիւններ , հին եւ նոր դրամներ , զէնքեր փայլուն կամ ժանդոտած , դորդեր , պատկերներ , յախճապակէ ամաններ , պղքաւիլ ու մեծ լուսանկարներ նշանաւոր անձերու , դերասանահետ , արուեստագիտներու , հրապարակախօսներու , ասդին աս :

Գին , պատերուն վրայ , գրեթէ ամէն կողմ ցրուած խոռոխ խոռոն բայց ոչ առանց ճաշակի . փոքրիկ արձաններ իրենց մերկ ու շնորհիւ գեղով , ոսկեղօծ ու լայն շրջանակներու մէջ Վրոպայի զանազան տեսարաններն ու Անոյ աւերակներն . Հայաստանի զանազան քաղաքներէ հաւաքուած տեսակ տեսակ կերպասներ , բաշտածներ , աթոռի մը թողւած Միւսապո մը , սեղանին վրայ Պէշիքթաշեան մը . հոս իրաւագիտական թերթեր . վերջապէս փոքրիկ սենեակի մէջ հաւաքուած արուեստի , գեղարուեստի , գիտութեան ու գրագիտութեան վերաբերեալ ճոխութիւններ՝ մէկ բառով ամէն ինչ կամ ոչինչ :

Սուրբիկ չափ մը հարցունքներ պիտի ըներ իր տեսածներուն վրայ , բայց այս սենեակին մէջ անբացատրելի անհանգստութիւն մ'ըզաց . վրդովիչ ու հրապուրիչ մթնոլորտ մը կար . իր չորջր տեսած անթիւ նիւթերն ու պատկերները կարծես նոյնքան խօսուն ու համակրելի հոգիներ էին . աղօնք էին երկտասարդին ամենօրեայ ընկերներն , անոր ամեն մէկ յուզման , տխրութեան եւ ուրախութեան մասնակից : Եւ Սուրբիկ անմիջապէս սիրեց ու պաշտեց այս ամենն իրենց անխնամ անկարգութեան մէջ :

Անդին Տիգրան հիօրեայ ու քաջալարժ սպասաւորի մը պէս սեղանը շտկեց պատուհանին մօտ . ըիչ մը պաղ հաւ , տապկած ձուկ , Պոստոյի հին գինի ճարելն վայրկեանի մը դորձ եղաւ . ու երբ խօսելով խնդալով սկսան ճաշն , երկուքն ալ բերկրացան յանապարաստից ու առանց երկմտելու այս խորհուրդն ի գործ դրած ըլլալուն :

Իրենք անօթի , կերակուրներն համով , գինին ընալի , ու բնականաբար խօսակցութիւնը վերսկսաւ եռանդով ու աշխուժիւ :

— Պարահանդէսին մէջ կարծեմ՝ նեղացար ինձի :

— Այո՛ , թէ եւ այդ աղատութիւնն ու իշխանութիւնը չ'ունիմ :

— Որքա՛ն նախանձոտ ես եղեր , մինչդեռ չարունակ ագոր հակառակը կը պընդես :

— Այլ հաւատա՞ս, թէ որ ըսեմ որ քեզ մէկ ի զատ եւ ո՛չ մէկի համար այդքան դիւրաւ գտաւ եղած եմ:

— Ո՞չ իսկ յոյն բարեկամութեան հետքը չես տես: Սուրբիկ խնդալով:

Եւ մտերմութիւնն հետզհետէ աւելցաւ. այն գիշերուան սարահանդէսէն՝ ուրիշ տաւրիներու պարահանդէսներու ու երեկոյթներու վրայ դարձաւ խօսքն. երիտասարդին յիշատակներն արթնցան, անցեալ օրերու պատմութիւններ, գրեթէ խոստովանութիւններ, ըրին իրարու, մինչդեռ զօրաւոր ու անխառն գինեոյ վերջին դաւաթները կը պարսպէին ու գլուխները կ'սկըսէին տաքնալ ու դառնալ: Այդ ժամուն ալ բնաւ չ'էին մտածեր իրենց տարօրինակ ու անպատշաճ կացութեան ու գիշեր ատեն մէկ սենեակ ի միասին ու առանձին գլուխներու վրայ:

Քիչ մ'առաջ նախանձու վրայ խօսքեր էին ու աղկից խօսակցութիւնը սիրոյ վրայ բերելու չափ դիւրին բան չի կայ աշխարհիս մէջ:

Սուրբիկ յոգներ էր. նա աւելի կ'ոնկնէր դէպքեր քան թէ կը խօսէր, թիկնաթոռի մը մէջ տարածուած, աչքերը կիսափակ ու երեսը կարմրած. մինչդեռ երիտասարդն, անոր քով ու դէպի անոր ծոած, փոքրիկ ու քնքոյ՜ ձեռքն իր ձեռացը մէջ ամփոփած, կը շաղկապատէր:

Սուրբիկ ուրիշ բան չ'էր լսեր անոր խօսքերէն բայց եթէ հեշտալուր միմեծ մը որ իր լողութիւնը կը հմայէր, կ'զգար որ կարող էր տարիներով առանց նեղանալու մըտիկ ընել այդ քաղցրածայն նուագին որ ոչ երբէք այդքան ախորժելի ու ողորձ թըւած էր:

Երջանկութիւն ըսուածն ա՛յս էր արդեօք երկրիս վրայ. Սուրբիկ գրեթէ այնպէս կարծեց վայրկեան մը:

Գիշերը կը յառաջանար զուարթ ու աստեղազարդ. լուսինն հետզհետէ կը խոնարհէր դանդաղ և վարանեալ, ծովուն վրայ ձեւացնելով անթիւ ու աննմանելի լուսեղէն ուրուագիծեր որք շարունակ կը կազմուէին ու կը փոփոխէին անոր սնդիկի պէս անշարժ ու փայլուն երեսին վրայ. ամէն ոք հանգչած էր ու ամէն կողմ տա-

րած ուղի խոր լռութեան մէջ մինակ էր այս մանկամարդ կիներ իր սիրած մտերմին քով, բիւր իզմերով տոգորեալ:

Տիգրան հիմա ա'լ գրեթէ բոլորովին իրեն մօտ ծնրադրած էր ու Սուրբիկ անոր հեշտահամայր շունչը կ'զգար իր մազերուն մէջէն, իր երեսին մօտ, իր գիւրադրգիւ մօրթին վրայ, եւ կը խոռովէր. յանկարծ զգաց երկու սիրատուներ չրթունքներ որ իր ձեռքին կը դալէին յիմարական անհանձօք պատելով իր բոլոր զգայարանքը. Սուրբիկ ձեռքն ետ քաշել ուզեց, բայց այս նահանջումն աւելի պարտեալ մարդու մը անօգուտ մէկ ջանքն էր քան թէ լուրջ դիմադրութիւն մը. Տիգրան բռնացաւ ու մանկամարդ կիներ անոր դէմ զօրութիւն չ'ունէր. աչուներէն կրակ կ'ընէր, ակնարկը կը նուաղէր ու ամէն ձայնէ աւելի ուժով՝ բառ մը, բառ մը միայն անոր ականջին կը զարնէր անդիմադրելի, իր պատճառած հրապոյրին համար:

— Այլ պաշտեմ չքեզ, կը մրմնջէր երկտասարդն անոր ականջն ի վար:

Սենեակին մէջ լուսինն լոյսը վարագոյրներուն բացխփիկ գոյներուն հետ կը խաղար. պզտիկ արձանները թուէր թէ կ'ոգեւորէին իրենց մարմարէ փոքրիկ կայաններուն վրայ. պատկերները կը ժպտէին ոսկեղօծ չրջանակներուն մէջ ու անդիէն հեզաշարժ ծովուն ձայնն՝ որ մեղմիւ տանը քարափը կը փայփայէր, կը հասնէր միօրինակ այլ ներդաշնակ երգի մը պէս:

Ուրիշ ատեն Սուրբիկ պիտի բողբոջէր այս վարմունքին դէմ. հիմա երջանիկ էր սիրոյ այս խոստովանութիւնը լսելով. անշուշտ հիմա չ'էր որ կ'իմանար Տիգրանի գինքը սիրելն. ինքն ալ ինչէ՛ր չէր քաշեր իր փոխադարձ սէրը ծածկելու համար ու անտարբեր դէմք մը ցուցնելու իր պաշտեցեալ մտերմին. վայրկեան մ'եւս ու մօտ էր անձնատուր լինելու. հեշտութեան երազներ անոր չփոթած միտքը գրաւեց ու վայրիկ մը Տիգրանի բազուկներն անբախտելի չըլթայ մը կազմեցին անոր մարմնոյն շուրջը:

Յանկարծ պատկեր մը անցաւ Սուրբիկի աչաց առջեւէն, խոժոռ ու տրտում դէմք մը՝ որոյ տարօրինակ նայուածքը մինչեւ իր սրտին խորը թափանցեց. « Զիս խաբեցիր

ու հիմա ամուսինդ պիտի խաբես», ինչպէս
այս նայուածքը բացորոշ խստութեամբ:

Սուրբիկ սարսափահար ուժով մը մէկդի
հրեց զինքը շրջապատող թեւերն ու ոտքի
վրայ ելաւ մէկէն:

— Տիգրան, ըսաւ խելակորոյս երիտա-
սարդին, այդքան չ'աւ մոռցար Սեդրաքի
յիշատակը:

Սեդրաքի՞ . . .

Ո՛հ կից գտաւ այս սպառնալից անունն
որ փայլակի մը ցոլացման պէս իր միտքը
պատող մառախուղը փարատեց. Տիգրան
կանգ առաւ իր անվայել աղերսանաց մէջ ու
մաներկորորդ մը բաւեց խելքը գլուխը բերե-
լու. ինչ որ ալ ըլլար իր անսահման սէրն ու
մարդուս տկարութիւնը, պարկեւտութիւնն
որ իր սրտին մէջ էր միշտ՝ զինքն արիացուց
ու պատուոյ ճամբէն չի խոտորեցաւ: Բայց
իր քաջութեան փորձը տալէ վերջն իր յուզ-
մունքը չի կրցաւ ծածկել ու Սուրբիկէն հե-
ռու ակնոյն մը վրայ ինկաւ ու ծախմափ ու
ամօթահար:

Ալ չի խօսեցան ասոր վրայ ու բիշ մը
ետքը պարտէզին դռնէն անցնելով, Տիգ-
րան, լուռ ու քար կտրած, ծաղկահասակ
կիներ քէօղը տարաւ ձգեց ու տուն դար-
ձաւ. բայց մինչեւ ատու իր խոտովալ ե-
րեւակայութիւնը թոյլ չի տուաւ քնանալ:
Արշալուստն դէմ միայն, խորտախուած ու
վատասկարեկ, բազմոցի մը վրայ բռնը
տարաւ:

Այն դիւերէն վերջը քիչ մ'ատեն Տիգ-
րան խիստ զրուշաւոր ընթացք մ'ունեցաւ
քէօղը գտնուած ժամանակ. յանցանք մը
գործած ատեն վարժապետէն բռնուող ալ-
դու մը կը նմանէր:

— Ալ պատանի մը չ'եմ ես, կ'ըսէր եր-
բեմն ինքնիրեն, ու ինչպէս յիմարութիւն
մը գործելու չ'ափ յառաջ գացի. իրաւ է
ուրեմն որ մարդս իր անձին չի կրնար իշխել
եղեր. իմ բոլոր հաստատամտութիւնս այս
կնոջ մէկ ժպտին առջեւ անհետացաւ ու ա-
ռանց անոր . . .

Իրիկուն մը Սուրբիկ Տիգրանի առաջար-
կեց միասին չըջան մ'ընել պարտէզին մէջ.
վերջապահ իր բոլոր չքեղութեան մէջ եւ
պարտէզն ամայի ու խորհրդաւոր էր:

— Վշտացար ինձի դէմ, այդէս չէ՞, հար-
ցուց յանկարծ Արամ Էփէնտի կիներ:

— Ենաւ, Տիկին, ընդ հակառակն շնոր-
հասարտ եմ ձեզ:

— Նախ եւ առաջ, Տիկին, ձեզ եւ ա-
սոր պէս պաշտօնական բառերը վերցուր ու
պարզապէս Սուրբիկ ըսէ ինձի առաջուան
պէս, որպէս զի չի սրդողած լինիլդ հաս-
կընամ:

Նրիտասարդը բիշ մը վարանեցաւ:

— Միթէ չ'ափաղանց մտերմութեան հե-
տեւանք չէ՞ր իմ սխալմունքս, ըսաւ նա,
դ ուր պէտք է ուզէր որ այս ձեւակերպու-
թիւնները մնան ու պատնէշ մ'ըլլան իմ տը-
կարութեանցս դէմ:

— Ո՛չ, Տիգրան, առաքինութիւնն ար-
ժէք չ'ունի թէ որ ճնշման մը արդիւնք է.
ես քեզմէ առէկ զաղափար ունիմ բու սըր-
տիդ աղնուութեանը վրայ ու քու մտեր-
մութեանդ կորուստով չ'եմ ուզեր իմ հան-
գըստութիւնս փոխարինել. մտցիր ալ այն
ժամն ինչպէս որ ես ալ չ'եմ յիշեր բնաւ:

Տիգրան չի պատասխանեց:

— Մի՛ կարծեր որ չի մաքառեցայ սի-
րոյս դէմ, Սուրբիկ, աւելցուց նա քիչ մը
վերջը, երեկունէ չէ՞ որ անբացատրելի իշ-
խանութիւն մ'ունեցար իմ վրաս դուն, որոյ
հետ յաւիտեան անհաշտ ու սխերիմ թրշ-
նամի մնալ պաշտէի. ես անոնցմէ չ'եմ որք
իրենց հաճոյքին, թեքեւս երջանկութեան
համար բարձի երջանկութիւնը կը գողնան
ու տունը կը կործանեն. ինքզինքս չ'եմ ու-
զեր արդարացնել վայրկեան մը սխալելու.
դուն ինձի չուտով ճանչցուցիր պարտակա-
նութիւնս որուն համար ալ աւելի կը . . .
յալ գեմ գքեզ. իսկ դուն, — եւ Տիգրան
հասաչեց այս ըսելով —, բնաւ, ո՛հ, բնաւ
լաւ մի ըլլար իմ դժբաղդ սիրոյս խոստո-
վանութիւնը:

— Հաշտուեցանք ուրեմն ու տուն դաւ-
նանք:

Սյապէս վերջացաւ այս խոսովութեան
սկզբնաւորութիւնը. սակայն ուրիշ դժ-
բաղդութիւն մը չ'ուշացաւ այս ընտանեաց
գլխուն:

Արամ Էփէնտիի գլխի հիւանդութիւնը
բոլորովին անհետացած չէր ու յանկարծ
որ ձեւով մը երեւան ելնելով խիստ ծանր

կերպարանք մ'առաւ քիչ օրուան մէջ :

Խնամքները չի պակսեցան . Խոսքով հիւանդ տես եկաւ ու Նէյի . Մահալէ դառնալուն ծանօթները զինքը շրջապատեցին իրրեւ . թէ տեղեկութիւն մ'առնելու համար հիւանդին վրայօք . կեղծաւոր կարեկցութիւն որով քօղարկուած էր հիւանդին կնոջ վրայ տարածուած հետաքրքրութիւնն . անշուշտ երեսի վրայ թողած էր իր ծերունի ամուսինն , երիտասարդ տարփաւորին հետ զրօսելու համար :

Պիններն ու յատկապէս պառաւները՝ նըշանաւոր էին իրենց հաւաքած տեղեկութիւններով :

Յիսուսնոց գիրուկ կին մը որոյ երեսին խորշմներն անհետացնելու համար կատարուած ֆանքերն ապարդիւն մնացած էին , լրագրաց մէջ կարդացած խաբերայ ղեղերէն դանգատելէ վերջը կը պնդէր որ Արամ էֆէնտի տունէն ելած ըստպատուհի մը թանկագին մանրամասնութիւններ բերած էր իրեն , մանրամասնութիւնը որք պարկեշտ ականջներէ չ'էին կըրնար լսուիլ :

Բամբաստող հետաքրքիրներուն սիրտն անհամբերութենէ բարախեց :

— Հոգի՛, կը գոչէր նա , կարգուած կիւներն աղբիկներէ աւելի կատղեր են հիմա . լուսած բան է ասիկայ որ գիշերն ի լոյս ձգես հիւանդ էրիկդ մինակը չարչարուի ու զուն պարտէզին դռնէն գրացի երիտասարդին տունն երթաս :

Ունկնդիրներն իրրեւ թէ չի հաստալու շարժում մ'ըրին՝ չարլեղու պառաւը զայրացնելու ու ալ աւելի խօսեցնելու համար :

— Զէ՞ք հաւատար , կրկնեց գիրուկ կինըն աշխուժիւ , չէ՞ք հաւատար , կ'ուզէ՞ք որ Մարիամը կանչեմ ու ձեր գիմացը խօսեցնեմ :

— Վրայէն շնորհքով կին մը կ'երեւայ , մեղայ , ալ մարդ իր տեսածին ալ խաբուելու չէ , վրայ բերաւ անդիէն սիկառի թուղթի պէս նիհար ու թափանցիկ կին մը որ բուրդի ու բամբակի անհրաժեշտ պաշարով մը բեռնաւորած էր ամէն ատեն :

— Ատանկները շնորհքով կ'երեւան վըրտնուն :

— Ո՞վ կը սիրէ եղեր , հարցուց քառա-

սունն անցուկ աղբիկ մը որ ամուսնանալէ յուսակտուր , ալ պառաւներու կարգը բաղմելու իրաւունք ունէր :

— Փաստաբան է , ի՛նչ է , գիշեր ցերեկ իրարու տունն են եղեր :

— Այս տեսակ կիները բոլոր իգական սեռին ալ պատուոյն կը դուշին , աւելցուց արդար զայրութիւ երիտասարդ ու գեղանի կին մը որոյ սիրահարական արկածներն երեսին վրայ ներկուած զոյներուն չափ բաղմաթիւ էին :

Ուրիշներ կը պնդէին թէ իր կնոջ մեղապարտութիւնն հաստատուելուն վրայ Արամ էֆէնտի հիւանդացի էր . թէ խեղճ մարդն ամեն տեսութենէ զրկուած , գրեթէ ընդհատուած էր . շատախօս երիտասարդ մը՝ ականջէ ի վար փափաղով խորհրդաւոր ձեւերով կը պատմէր թէ իր բարեկամներէն մէկն Արամ էֆէնտիի քէօղիին մօտէն անցած ժամանակ գիշերային ժամադրութեանց հանդպեր էր :

Այս կերպ էին ահա խօսակցութիւններն հասարակութեան մէջ . այս բամբաստողներէն գոնէ մին՝ բան մը գիտէ՞ր կամ թէ ինք կը հաւատար իր ըսածներուն . բնաւ : Նախանձը մէկ կողմէն , հետաքրքրութիւնը միւսէն միացեր էին զրոյարտութիւնն ու քսութիւնը ծաւալելու այնպիսի անձերու դէմ զորս թերեւս շիտկէ շիտակ չ'էին ճանչնար :

Երիտասարդ կինը մեծագոյն յանցաւորը թերեւս ոճրագործ մ'էր . ամէնքը ծերունի ամուսնոյն կը գթային ու կը կարեկցէին միտյն : Գուցէ հարկ էր ջանք մ'ընել զայն իր անհաւատարիմ կնոջ ձեռքէն փրկելու համար :

Այս տեսակ են ահա այն սարսափելի տարածայնութիւններն ուր փոխանցիկ ու քստմնելի հիւանդութեանց պէս բերնէ բերան տարածուելով մարդուս պատուոյն կը դուշին , կը հալածեն ու շատ անգամ կը խորապէս թաքուն , յամառ ու անողորմ ամբաստանութիւններ սրոյ դէմ ամբաստանեալն ինքզինքը արդարացնելու միջոց չ'ունի : Մարդոց ներքին կենաց մասին հասարակաց կարծիք ըսուած բանն՝ ի բացակայութեան տրուած վճիռ մ'է որ առանց դատաւարտելոյն հաղորդուելու կը գոր-

ճաղրուի : Բաւ է որ զրպարտիչ բերան մը բացուի մէկուն զէմ ու դատաւարաւորութիւնը ժամանակի խնդիր մ'է միայն եւ որոյ զէմ զրպարտեալը բողոքերու իրաւունք չ'ունի :

Այս կերպ էին ահա հասարակաց կարծիքը Սուրբիկի մասին : Պտտկեշտութեան, մաքրութեան նշող չ'ունեցող անառակութիւններ չ'էին կրնար անտարակոյս անոր առաքինութեան հաւատալ : սեւը ճերմակին զոյութեան չի կրնար հաւատ ընծայել : այս եղած է միշտ աշխարհիս օրէնքը :

Անդին՝ հիւանդը կը տառապէր ու կը դարմանուէր : խեղճ մարդուն հիւանդութիւնը մահատու ու սարսափելի կերպիւ փոխանցիկ ախտ մ'էր : խոհեմութիւնը կը պահանջէր զգուշութիւններ ձեռք առնուլ անոր քովը մօտեցուած ատեն : բժշկաց պատուէրը խիստ ու բացորոշ էր : Սուրբիկ միայն չի ճանչցաւ այդ արդեւքն զոր իր պարտականութեան հակառակ դատեց : իր մանկութենէն ի վեր դժբաղդ ու ճակատագրէն հալածեալ՝ քաջութեամբ, գրեթէ ուրախութեամբ նետուեցաւ այն վտանգին մէջ որ այնչափ դիւրաւ կրնար զինքն ալ ի միասին գերեզման տանիլ : Այն օր դիտեցաւ երբէք այս մանկամարդ կիներն առաջնորդող գաղափարը : փոխանցման վտանգը տարաբաղդուն հին հրապուրեց : ազգական, բարեկամ ի զուր խրատեցին կամ սպառնացան : Սուրբիկ անդրդուելի մնաց : Տիգրան միայն բան մը չ'ըսաւ մինչդեռ բժիշկներն ապշած ու սքանչացած կը մեկնէին ամէն անգամ :

Միայն իր զաւակներն հեռացուց ու ինքը գիւղեր ու ցորեկ սպասուհւոյ մը օգնութեամբ հիւանդին քովէն չը բաժնուեցաւ :

Հիւանդութեան չորրորդ - հինգերորդ օրերն Արամ էֆէնտին անձանաչելի էր : անհամար ուռոյց ու պալարներ, ու ու կապոյտ, անոր դէմքն ու ճակատը պատեցին : աչերը փոսն իծած ու երեսին ու ուղիկ կոյտերուն մէջ թաղուելով երկու փայլուն կէտերու փոխուեցան : չրթունքն իրարմէ հեռու ու բոլոր գլուխն ահաւոր ու քստմնելի երեւոյթ մ'ստացաւ :

Սարսափելի ախտը մէկ քանի աւուր մէջ

այս աստիճանի կերպարանափոխ ըրած էր հիւանդը : սպասուհին վախցաւ ու առաւ քալեց ու Սուրբիկ մինակ մնաց հիւանդը դարմանելու ու սիրտիւնը համար :

Մինակ . ոչ սակայն . քանի որ Տիգրան առտու ու իրիկուն հոն էր : Բժիշկները կը հրաւիրէր, զեղերը կը պատրաստէր ու տունէն դուրս հիւանդին վերաբերեալ բոլոր հոգերը կը մտածէր : Նա մանաւանդ Արամ էֆէնտիին նեղութիւնը գուշակելով, առանց Սուրբիկի զգացնելու, Արամ էֆէնտիի մէկ պահածօրը դանձած լինելու պատուական դրամական օգնութիւն մը կ'ընէր ու վերջապէս այդ մահու ու սարսափի օրերուն մէջ պահապան հրեշտակի մը պէս կը հսկէր այդ անօգնական ընտանեաց վերայ :

Բժիշկներն հետզհետէ ձեռք քաշեցին : հիւանդին վիճակը բոլորովին յուսահատական ու անոր աւերեալ դիմացի տեսիլն արհաւիրից դարձաւ :

Անտարակոյս նախախնամութեան անքննելի մէկ դադանիքն էր որ այս դժնդակ ու զարհուրելի ախտն այսքան բարի ու պարկեշտ մարդ ու մը վիճակած էր : հիւանդին խելքը գլուխն էր միշտ : վերջին օրերուն, երբոր ինքն ալ վերահասու եղաւ իր վտանգաւոր կացութեան, վարանում մը տեսնուեցաւ այս մարդուն վրայ : Ըսելիք մը ունէր ու չէր կրնար կարծես մէկու մը յայտնել : Սուրբիկը միայն տեսնելով միշտ իր քովը, իր արդէն անհանդիստ խղճմտանքը բոլորովին վրդովեցաւ : ամէնքն, եղբայր, քոյր, կամ ազգական, քուերայէ փախելու պէս, առանց ետեւին դառնալու, մի առ մի խոյս տուեր էին ու միայն այս երիտասարդ կինը մնացեր էր մինչեւ վերջն հաստատ իր սիրոյն ու հաւատարմութեան մէջ : այն ատեն մտածեց թէ որքան ծանր պարտքեր ստանձնած էր այս մատղաշ ու փափուկ տարածին զէմ զոր դեռ տղայ հասակէն աններելի անխոհեմութեամբ մը իր կենաց բոլոր ծերութեան ու տառապանացը մասնակից ըրած էր : մտածեց նա եւ թէ ո՞ւր կից կը ճարէր Բժիշկներու ամենօրեայ տըրուած գումարները, վասն զի իր չնչին խնայողութիւններն հիւանդութեան առջի մէկ երկու աւուր մէջ սպառած էին անշուշտ :

— Սուրբիկ, ըստ մանկամարդ կնոջն որ աթոռի մը վրայ ու անկողնոյն մօտը նստեր էր, քնահատուած ենէ թալկահար ու տըժ-գունած, ստակ մնացած չէ քովդ. իմ սեղանաւորս կայ Պոլիս, պէտք է մէկ երկու ամսական կտորել տալ այս օրերու համար:

— Բայց ստակի նեղութիւն չունինք, պատասխանեց նա, առեն չ'եղաւ քեզի իմացնելու որ յոյն վաճառականին վրայ յի առնելընքերդ Տիգրան է՛իքնտին դանձեց:

— Ո՞ր յոյն վաճառականն, հարցուց հիւանդը մոտախօս:

— Դուն գիտես անշուշտ. որո՞ւն վրայ հարիւր քսան սակի պահանջ ունիս:

Արամ էֆէնտի մէկու մը վրայ այս տեսակ պահանջ մը չ'ունէր ու անմիջապէս գուշակեց այն շախմատի փախկութեան զգացումն՝ որով Տիգրան զրամական օգնութիւն մ'ընդունել տալու համար այս ստախոսութեան դիմեր էր. բան մը չ'ըսաւ, բայց աշուրները լեցուեցան:

— Եղբորմէ մը աւելի է մեզի Տիգրանը, Սուրբիկ, գիտցած ըլլաւ, միմեջեց միայն:

Իրիկունը երիտասարդն եկաւ տրտում ու ախուր. հետեւեալ օրուան համար բըժիշկները նոր խորհրդակցութեան մը հրաւիրեց էր. շատերը մերժեցին գալու. և ոչ մին ծածկեր էր հիւանդին մօտալուտ վախճանն, ասով հանդերձ Տիգրան յամառեց էր զանոնք կանչելու համար:

Հետեւեալ օր հիւանդը բոլորովին ծանրացաւ. իրիկուան դէմ Տիգրանը տեսնել ուղեց. հինգ րոպէ վերջ երիտասարդն անոր անկողնոյն մօտն էր: Սեւ վարագոյրներ կ'արգիլէին պատուհանէն եկող լոյսն որում չ'էին կրնար այլ եւս զիմադրել հիւանդին տկարացած աչքերը. գերեզմանի պէս միջին ու սգաւոր սենեակ մ'էր. հիւանդը գլխով նշան մ'ըրաւ կնոջը գինը՝ մինակ թողու համար ու Տիգրանին դառնալով.

— Իմ վերջս մօտ է ալ, Տիգրան, ըսաւ հազիւ լսելի ձայնիւ, ու տեսնելով որ երիտասարդն ընդմիջելու շարժում մը կ'ընէ. ո՛չ, ո՛չ, աւելցուց նա, խաբուելու պէտք ունեցողներէն չ'եմ ես... Հնորհալալ եմ քեզմէ, ճշմարիտ որդի մ'եղար ինձի

իմ կարօտութեան օրերուս մէջ... քեզի պէսներ չատ չ'են գտնուիր...

Հոս հիւանդին ձայնը մարեւու մօտ երեւցաւ.

— Զաւակներուս ապագան չ'ապահոված կը թողում ու կը մեկնիմ ու այս ցաւը չատ մեծ է հօր մը համար... Կ'ուզեմ որ զաւակներուս հսկես, Տիգրան... կը հասկնամ, զաւակներս որբութիւն չի տեսնան...

Տիգրան իր արցունքը չի կրցաւ բռնել ու հեծկլտալով արտասուել սկսաւ:

— Վերջին ու գերագոյն խնդիրք մ'ալ, միմեջեց հիւանդը շնահատ. կինս երեսէս չի խնդաց մինչեւ այսօր, իմ մահուամբս այն ալ կարօտ ու... աղքատ կը մնայ... քսան հինգ տարեկան այրի կը թողում ահա զինքը... դուն պաշտպանէ անկիւս... այս քաղաքը մի' նստիր...

Ոգեվարին խօսքերն անհասկանալի դարձան, բայց յանկարծ վերջին ճիգ մը ընելով.

— Մի' մոռնար, Տիգրան, իմ զաւակներս քու զաւակներդ թող ըլլան ու դուն երջանիկ ըրէ Սուրբիկը...

Օրհասականին ձայնը կտրեցաւ ու անկից վերջը խղճուկ հանդիւն մը միայն լսուեցաւ. քիչ մ'առնէն ամեն ինչ վերջացած էր:

Ութ օր վերջը բոլոր Վոսփորի ու Պէօյիւքտէքէյի մէջ խօսակցութիւնն երկու դէպքի վրայ կը կեդրոնանար. այն է Արամ էֆէնտի մահուան ու Խոսրովի կնոջ փախուստին վրայ:

Եւգինէ՛ ի վերջոյ Մարեմեանէ ձանձրացած, խաղաթ սպասաւորի մը հետ սիրահարած ու ամուսնական յարկէն չուած էր պարզապէս:

Խոսրովի յաջողութեան աստղը շատոնց ի վեր խաւարեր էր. Եւգինէ ի փախուստը վերջին հարուածն եղաւ անոր. իր ընտանեկան արկածները բերնէ բերան զբուցուելով իր դիրքին ալ փնաս տուին, ու անոր խոստացուած պաշտօնը չի տրուեցաւ: Պաշտօնէ ու ասրուստէ զուրկ, տունը կործանած, ամենուն ծաղրին նշաւակ դարձած, Խոսրով օր մը մեկնեցաւ Պոլսէն

առանց մէկու մը ձայն տալու ճիշդ ինչպէս որ Եւգինէ ալ իր տունէն մեկնած էր : Ո՛չ որ կրցաւ անոր ո՛ւր երթալն իմանալ . ու մանք կը պնդէին թէ Ամերիկա կը գտնուի նա այժմ ու բողոքական միսիոնար եղած է , անտանելի աղքատութեան ու տառապանաց մատնուելէ յետոյ . ուրիշներ կը յարեն թէ նա իր հայրենիքը Խարբերդ դարձած է :

Այսպէս հեռացաւ այս մայրաքաղաքէն այն երիտասարդն որ պարտէր զուցէ բնաւ ոտք չի կրկնել հոս . բազմը՝ վայրկեան մը ժպտեցաւ անոր իր դառնութիւնը վերջէն աւելի սաստկութեամբ զգացնելու համար :

Իսկ Տիգրան Արամ էֆէնտիի մահուանէն մի քանի օր վերջն իր գոյնն ու կարասիքը վաճառելէ յետոյ , Սուրբիկի ու անոր զուակացը հետ Ադրիանուպոլիս երթալու համար ձամբայ ելաւ . վայրահաջ բերաններն այս ուղեւորութիւնն իրենց առջի ամբաստանութեանց ապացոյց համարեցին :

— Ձէի՞ր ըսեր ձեզի , կ'ըսէր այս ամթիւ յիսուննոց դիրուկ կինը , խեղճ մարդուն մահուան պատճառ եղան ու բաւականին չ'են սպասեր անգամ . այս տեսակ սէր տեսնուած չ'է դեռ . ամեն մարդ չատ բան ըրած է , բայց սովոր մէկդի թողած չ'է աշխարհի առջեւ :

— Առաջուց ի վեր մարդ չ'էին սեպիւր անոնք , աւելցուց զրաջի խօսակից մը :

Երիտասարդ փաստաբանն երբ'ք կարեւորութիւն տուած չ'էր այս թունաւոր լեզուներուն . նա՛ Ադրիանուպոլսոյ մէջ երկաթուղւոյ կայարանին քով , Քարապաճի դաշտին մէջ առանձին տան մը մէջ կը բնակի . ընդարձակ պարտէզ մը ունի զոր կը մշակէ եւ ուր կ'գրօսանու . երբեմն աղքատ ու կարօտ մարդոց դատերը կը վարէ ձերիաբար . այդ կողմերն ամէնքը կը ճանչնան հարուստ փաստաբանն , ինչպէս կ'անուանեն յինքը բարեմիտ գիւղացիք :

Բայց առջի անդիպիտ ու զուարթ երիտասարդը մնացած չ'է . հիմա մտախոհ ու տրտում մարդ մ'է . մօրուք թողած է ու սպիտակ թիւեր կանուխէն անոր մազերուն մէջ կը տեսնուին : Խիստ քիչ անդամ անցելոյն վրայ խօսք կ'ընէ : Արամ էֆէնտիի

վերջին կամքն յարգած է . անոր զաւակներն իր զաւակներն եղած են , վասն զի Սուրբիկ իրեն կինն է :

ԳՐԻԳՈՐ ԶՈՀՐԱՊ

Վ Ե Ր Ջ

Ա.Զ.Գ.Ա.ՅԻՆ

ՀԱՅԳ ՅՄԱՆԵՐԻԿԱ

ՊՈՍԿՈՆ , 13 հոկտ . 1886

Մէկ քանի օրերէ ի վեր առ ժամանակեայ կերպով քաղաքս իջած լինելով , տեղւոյս աղքայնոց ոմանց վերայ տեղեկութիւն տալ օգտակար համարեցի : Ինչպէս ուրիշ ամթիւ եւս ըսած ենք , Պոսկոնի մէջ բաւական թուով հայեր կան , առեւտրական և արհեստական գործերով զբաղեալ : Բարեաղքարար զաւառացի մշակք և կամանգործ հայք գրեթէ չկան հոս . այդ դժբաղդութիւնը մի միայն Ուսթըրի հայոց տրուած է կարծես : Աստ գտնուող հայոց մէջ պատուաւոր դիրք մը բռնելու շաղկին մէջ մտած են Կ. Պոլսեցի բարեյիշատակ Այվատեանն էֆէնտիի կինն և զաւակները , Տիկին Այվատեան իւր երկու մանչ և մի աղջիկ զաւակներով համբաւաւոր պողոտայի մը վրայ գեղեցիկ տան մը մէջ կը բնակի . մեծ զաւակն՝ Պ. Բառնակ , պատուաւոր տան մը գրագրապետութեամբն և իւր փոքր եղբայրն գործարանի մը մէջ գրագրութիւն ընելով կ'զբաղին , իսկ փոքրիկ քոյրերնին դպրոց գնալ կը շարունակէ : Տիկին Այվատեան բարի և քաջ կին մը լինելու համբաւը կը վայելէ աստ և իւր հիւրասիրութեամբն եւ քաղաքավարական պարտականութեանցը շնորհիւ՝ դժուարութեանց մէջ իսկ ամենուն համակրութիւնը գրաւած է : Արդարեւ յոյժ օգտակար պիտի լինէր բարոյական տեսակէտով եթէ Միացեալ Նահանգաց մէջ գլխունող պանդուխտ հայք օրինակ առնէին Այվատեան արկնով և նորա պարկեշտ զաւակաց բարի եւ նախանձելի վարքը :

Պ. Գաբրիէլ Միքայէլեան Բաղէշլի

փորագրի՜ջ՝ բաւական ժամանակէ ի վեր քա-
ղաքիս մէջ կը գործէ իւր արհեստը կատա-
րեւագործելու նպատակաւ : Բաղէշցոց շա-
տերու նման՝ պարկեշտ եւ առաքինի անձ
մ'է սա , դաւառացոց յատուկ կրօնասի-
րութեամբ , թէեւ դժբաղդապէս անջատեալ
է Մայր եկեղեցիէն : Իւր բնական ընտիր
ձիրքերէ ի զատ մասնաւոր մարդասիրական
և ազգասիրական եռանդ մ'եւս ունի . աղ-
գային օրուան խնդրոց վերայ հոգածու-
թիւն ունեցող , ուսմանց եւ գիտութեանց
բարեկամ , մէկ խօսքով կատարեալ հայու
մը տիպար կրնայ համարուիլ ամեն տեսա-
կէտով :

Պ. Եղուպ ասորի հայ մ'է և քաղա-
քիս մէջ փոքրիկ կրպակ մը կը բանեցնէ՝
հարիւրաւոր տեսակ մանր ապրանքաց , ծը-
խախտոր , կաթի և այլ անթիւ նալարեղի-
նաց առեւտուր ընելով : Ինքն յոյժ բարի
երիտասարդ մը լինելով մեզ ամենուս սի-
րելին եղած է թէ՛ իւր առաքինի վարքովն
և թէ՛ գովելի գործունէութեամբն . ըստ
բաւականին դոհացուցիչ ապրուստ մը ճա-
րել կը յաջողի : Թուականէս մէկ քանի օր
առաջ գժրաղբութիւն մը սլատահեցաւ նո-
րա որ ցաւ սլատահեց բոլոր հայ դաղթա-
կանութեան : Պատմութիւնն հետեւեալն է :
Մէկ քանի Ասորի հայք Ամերիկա գնալու
համար Կ. Պոլսէ չոգեհաւ կը մտնեն եւ
Զմիւռնիա կը հասնին ուր Արմենակ Էմա-
նէթճեան անուն երիտասարդ մ'եւս ա-
սորցոց հետ միանալով մինչեւ Անգլիա կը
հասնին ուղծամբ : Անգլիոց մէջ ասորիք կը
բաժնուին Զմիւռնիացի երիտասարդէն .
առաջինք Ամերիկա երթալու համար ճամ-
բայ կ'ենեն , իսկ վերջինք Մանչէսթըր կ'եր-
թայ : Զմիւռնիացի երիտասարդը Մանչէս-
թըրի մէջ գործ մը գտնել չը յաջողելով ,
նա եւս Ամերիկա և ուղղակի Ուսթըր
կողմայ ուր հասած էին արդէն իւր չոգե-
հաւ ընկեր ասորիք : Այս վերջինք հիւրըն-
կալեցին Զմիւռնիացին . կերակրեցին , փոխ
գրամ տուին և ջանացին գործ մ'եւս գտ-
նել եւ յաջողեցան . իսկ Պ. Արմենակ մեզ
անծանօթ պատճառներով մէկ շաբաթէ ա-
ւելի չկեցաւ ուրն գործին մէջ , Հինդ վեց
շաբաթ այս կերպով անգործ Ուսթըրի մէջ
մնալէ վերջ Պ. Էմանէթճեան Պոսդոն եր-
թալու փախաք կը յայտնէ և Ուսթըրի

հայ-ասորիք նորա ճամբու ծախսերը վճա-
րելով Պոսդոն Պ. Եղուպին կը յանձնա-
րարեն որ նիւթականապէս օգնէ իրեն եւ
Տասն և հինգ օրի չափ ևս դարձ փնտռելու
ջանքեր եղան թէեւ միշտ անյաջող . այլ սա-
կայն յոյս կար թէ մօտերս աղէկ գործ մը
դառնուէր Պ. Էմանէթճեանի , երբ յանկարծ
իմացանք թէ Զմիւռնիացի Պ. Արմենակ
անյայտ եղած է հետն տանելով խեղճ Պ.
Եղուպի 45 տոլարն զոր անխոհմութեամբ
յանձնած էր , Տաճկաստանի վերայ փոխա-
նակադիր մը գնելու համար : Կորսուած
դրամը Պ. Եղուպինը չէ , Ուսթըր աշխա-
տող և Բարրերդ քաղաքը 7 զաւակ ունե-
ցող ուրիշ ասորի մ'է եղեր և այս վերջ-
ինք Եղուպին զրկեր է փոխանակադիր
մը գնելու համար : Պ. Եղուպ ալ իւր
խանութին մէջ զբաղեալ լինելուն պատ-
ճառաւ Զմիւռնիացիին կը յաճնէ դրա-
մը , խնդրելով որ գործադէ զայն .
թէ ի՞նչ արդիւնք ունեցաւ Պ. Եղու-
պի չափազանց վստահութիւնն առ Զմիւռ-
նիացին , ըսինք արդէն . կը մնայ մեզ ա-
ւելցնել սակայն , ի պատիւ Զմիւռնիացոց ,
թէ ինչպէս որ սոյն խարդախութեան վերջն
ստուգեցինք , ինքնակոչ Զմիւռնիացի Արմե-
նակ Էմանէթճեան , Արաբկիրցի Մկրտիչ Է-
մանէթճեանի որդի Յակոբն է , ոչ թէ Ը-
միւռնիացի , ուր միայն տաճկերէն լեզուի
գատատոութիւն կ'ընէ եղեր երբեմն Աղ-
գային դպրոցի և երբեմն ժէզուիթներու
դպրոցի մէջ : Առաջնոյն վկայադիրը տեսանք
մեք եւս , Մ. Մամուրեան էֆէնտիս ստո-
րագրութեամբ և Զմիւռնիոց Թաղական
Խորհրդոյ կողմանէ վաւերացեալ , տեսանք
նաեւ յիշեալ պարոնին ձեռքը լատինաց ե-
պիսկոսոսի տուած վկայագիրն եւ , որոնք
ինչպէս այժմ կը կարծենք հաւանականա-
բար խարդախեալ ու չինձու էին : Թէ Ա-
րաբկիրցի երիտասարդ մը ինչ պատճառաւ
զինքը Զմիւռնիացի և անունն ալ Արմենակ
կը կոչէ փոխանակ իւր Յակոբ անունն , ան-
ծանօթ է մեզ . բաւ է միայն գիտնալ թէ
սոյն խարբեայ երիտասարդն Զմիւռնիայէն
մեկնած օրն իսկ խարդախութեանց յատա-
կադիր մը չինած էր և միայն առիթը կ'ըս-
պատէր իւր զոհը ծուղակը ձգելու համար :
Եթէ ոչ հարկ չկար այնպիսի ստույթեանց :

Աւելի զարմանալին ևս սա է թէ անամօթաբար փախչելէ վերջ նամակ մը կը գրէ մեզ, ըսելով թէ Ձիգակօ գնացած է և Քալիֆորնիա երթալու համար ճանապարհ կ'ելնէ եւ մինչդեռ մեզ գրած նամակի պահարանին դուրսի կողմը Մէյնի Պիտֆորտ քաղաքի նամակատան դրոշմը կ'երևնայ, որով անգամ մը ևս կը հաստատէ թէ որչափ ստորին խարդախութեանց ձեռնարկած է. լրբութեանց վերջին գազաթնակէտն հասած կը նկատեմք երբ սոյն նամակին մէջ մեզ ծաղրելէ վերջ թէ աշխարհի պիտի հռչակեմք իւր խաբեբայութիւնները, կ'աղաչէ չգրել Աբե-էլի. որովհետեւ «եթէ գրէք, կ'ըսէ, ալ յաւիտեան Ձմիւռնիա չեմ կրնար վերագառնալ». որպէս թէ Ձմիւռնիացիք անհամբեր իրեն սպասէին:

Մ. ԹՕՓՀԱՆԷԼԵԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ԲԱՆԱԿՆ ԽԱԶԱԿՐԱՅ

ԵՐԱՇՏԱՀԱՐ ՏԱԳՆԱՊԻ

ԱՌ ՊԱՐՍՊՕՔ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ

Ոչ փայլակէն այլ ևս երկինք ի լոյս զուարթ. Իշխեն աստեղք անդ ճակատեալք անհրէք,

Ուստ զօրութիւն ձուլողըրոշմ տեղայ բարդ, Խըսկեալ զայերս հոժ՝ դառնաղէտ ի մըթեր: Տապ աղեկէզ տօթոյն աճեւ աճէ արդ, Եւ միշտ հարուածս այսր անդր ամէ մահաբեր:

Աւուրն ահեղ ցայդ յայորդէ ե'ւս ահեղ, Եւ գան ըզհետ նորուն աւուրք ծայրայեղ:

Արիին ծագէ ցոլեալ եւ մած շուրջ զիւրեւ եւ ի միջին արիւններանդ մըթարիւք, Ի ճակատուն ցուցանելով ակներեւ Ըզտըխրագին նըջան աւուրն ողորմուկ. Եւ կամրախայտ մեկն ի պիտակս, յարատեւ Ըստառնացեալ ի դարձն անդրէն զայդ տաղ. տուկ:

Եւ մօտալուտ նոր աղետից յարհաւիրս Անհընարին գործէ զնախկին աղուեց կիրս:

Իսկ ի վերուստ թէ ճառադայթք իւր ցայտին՝

Որչափ մարդկան աչք ականարկեն շուրջ գերկ. բաւ

Ծաղկունք ծընդեալք և սաղարդունք երևին Դեզնեալք թարչամ, եւ սէղք հիւծեալք ի ծարաւ,

Հող խորխորի եւ վըտակք ջուրց պակասին, Եւ ամենայն թիրախ ցասման ընդ երկնաւ: Եւ ցիր եւ ցան է տեսանել յօդս ըստիւ Զամալս անջըրդիս՝ իրբւ ըզրոցս հրատալիր:

Թլւին երկնից երեսք հընոց խաւարին, Եւ ըստփանք աչաց ուրեք չիք յօճան.

Սիւք հեշտաշունչ ի խորս հանգչի անձաւին, Եւ մեղ սըղոյք յայերս խապաւ լըսեալ կան. Շընչէ միայն, (գողցես զինչ տապ բոցա- յին),

Հողմն վարեալ ի ծովափանց մաւրիտեան, Որ թանձրախուռն եւ դառնաշունչ ի թառանջ

Գամու գամու կոծէ զերեսս եւ ըզլանջ:

Ձեն գիշերաց այլ եւս ըստուերք հըրճուա- գին,

Այլ խուռնախիտ հոժեալք յեռանդն Արեւուն:

Եւ հըրեղէն վարսա՛ք եւ սիւնք ահագին Եւ այլ վառեալ պաճոյճք ըզքօղ իւր յեռուն: Եւ բեզ՝ եղո՛ւկ երկիր, ինքնին իսկ լուսին Ռիչք և ժըլատ, ոչ ընտրէն ինչ համբուն Յօղալիր շիթըս ծարաւոյդ, եւ ի զուր Սէղք եւ ծաղկունք ըզհոյզն անձկան կենսատուր:

Ի խուփայոյդ գիշերաց քուն անուշակ Խուսեալ փախչի, զոր յուսալիր մահացուք Անդրէն ունել ի տաղնապին չեն բաւակ:

Սակայն գըլուխ աւարտ չարեաց է պատուր:

Ձի Յուզայի բըռնակալողն վիրագ Թուենովք գեղոց եւ մահաոթթ ժանտ խառնիւք:

Քան զԱխերոն եւ քան զըստիւքս գըժոխոց Եղծ դառնացոյց ըզընաւ աղբիւրըս ջըրոց:

Եւ Սեւոյ վտակըն ջինջ եւ մաքուր ,
Որ Փրոանկաց պաշտէր դիւր հեշտ լիութիւն ,
Արդ ըզյատակըն շոքանուտ յեղի յեզոխէր
Շածկէ հաղիւ , եւ ընծեռէ օճան խուն :
Ինքնին իսկ Պոյ ի մայիսի յորդաջուր
Ոչ չառ ըստ չափ թըւէր առ խղճըս նոցուն :
Եւ ոչ Գանգէս և կամ Նիլոս , մինչ զրոհ տայ
Ըստ եօթըն դեհնն և զՅգիպտոս մորձ թա-
նայ :

Թէ նըկատէ ոք դեղուղէշ յափն ուրեք
Ականակիտ ծաւալ ծորանս արծաթի ,
Կամ դարանոս կենդանացայտ ջուրս երբեք
Ընդ ափափայս , կամ մեղմընթացս ի դաշտի ,
Սերտ պատկերին նոքին ի միտսն անձկարեկ ,
Եւ լըլկանացն յոյզ սաստկեռանդն արծար-
ծի :

Զի երեւոյթքն այն բիւրեղեայ եւ քընքոյշ
Ծիւրին ծընգեն և ժըխորեն մտացն ի յուշ :

Է տեսանել զհուժկու անդամս զօրուն ,
Զորս ոչ ընկճեաց ուղի 'նդ երկիր ասպալեր ,
Ոչ մըշտակիր երկաթակուռ կաղմութիւն ,
Եւ ոչ չեշտեալ մահաշուշուկըն սուսեր :
Զի ողեսպառք ի փաղաղիչ ջեր տօթոյն ,
Սին բեռն անձանց՝ կան արդ անկեալ վայ-
րաբեր :
Եւ յերակունտն հուր սողոսկուտ լուցեալ
վառ
Համաճարակ ծախէ յուշիկ մինչ իսպառ :

Նըւաղի ձի՝ գոռ յոյժ երբեմն , և ծառքէ
Յանկամս ըզլստտ , ըզտենջալին իւր յոյժ
կեր :
Գողայ թաթուլ իւր դողդոջուն , եւ կախէ
Ըզպարանոցն՝ յոր խորխտապանծ ճոխճե-
մէր :
Ըզմըրցանակսն յաղթողս ի յուշ այլ չածէ ,
Եւ ոչ չըբեղ վառաց ըզնս վառէ սէր :
Եւ զախոյեան կաղմածսն և դճոխ պերճու-
թիւն :
Գողցես զերդ բեռն անարդ խոտէ իսկ համ-
բուն :

Նըւաղի չուն հաւատարիմ , եւ ըզհոգ
Տեառն եւ քաղցրիկ հիւղին յամբայր մո-
ռանայ :
Թաւալ դընի , եւ յար կիղմանն ի բորբոք

Յողւոյ թառել չունչ նոր կըլեալ հինեայ :
Այլ թէ բնութիւն ետ տօթութեան առ ի
տոկ
Ըզտուրեառ չընչոյ , յոր սիրտ հեշտանայ ,
Ոչինչ կամ դոյլն արդ փոփոգանք են նո-
րուն ,
Գողով օգոց այսբանի թանձր եւ թաղուն :

Այս գէս նուաղէր երկիր , և հէք մահացուք
Յայս հանգամանս անկեալ կային ցաւագին :
Եւ յաղթութեանն անյոյսք՝ ի մեծ եւս ան-
ձուկ
Բարեպաշտօնքն այն ըմբռնել խիթային :
Եւ ի տըրտունջ բնաւից չըրթուք ձայնար-
կուք
Ամենուրեք բանս իմն հանգոյնս հըծծէին ,
Բամ՝ Կոփրետոս զի՞ եւս յուսայ , կամ կայ-
ցէ՞

Մինչեւ բանակն ողջոյն մահու կորիցէ :

Թարգմանիչ

Տ. ԴԱՍՍՈՅ

ԹԱՆԱՆ

Երոզմ. Աղապատ. Երդ ԺԳ

ՏԵՂԱՓՐԱԿԱՆ

ԳԱՂՇԵՆ

Փոքր Հայոց Ակնայ եւ Արարկիրի սահ-
մանաց մէջ , որոց առաջինէն 12 ժամ եւ ի
վերջնոյն իբր եօթը ժամ հեռի է դէպ ի
հարաւ , Բարբերդի արահետին վրայ , մերձ
Եփրատի ափանց , ճիշդ հանդէպ նախկին
Ծովիք Շահունեաց գաւառին , որ մեծ Հա-
յոց ծայրագոյն արեւմուտքը կ'իյնայ , որմէ
կ'անջատուի սա զրախտաբուղիս արեւմըտ-
եան Եփրատով , Վաղշէն Տաճիկ և Հայ բը-
նակչօք խառն գիւղ մ'է , որոց առաջինք
Հայ բնակչաց կրկինն են , այսինքն առաւել
կամ նուաղ 75-80 , իսկ Հայք իբր 40 առ-
նեքէ կը բաղկանան : Գիւղը զուարճալի տե-
սարտն մ'ունի , ծառերով գեղազարդ-
եալ , եւ մակերեւութին զանազան զրկց
պատճառաւ չըբեղացեալ , տեղ մը զան ի
վեր , տեղ մը հարթ , եւ տեղ մը ձորամէջ՝
ունի խիստ առատ ջուր , իսկ կլիմայն է ոչ

այնչափ յանձնարարելի, բանդի ամառնանային եղանակին խիստ տալ կ'ընէ հակառակ այնչափ առատահոս ջրոց եւ ծառատանեայց, որք ամենուրեք ի շրջակայս կը գտնուին. ուստի եւ այս միջոցին սովորաբար տիրող ախտերն են, ջերմ, աչացաւ, եւ կապոյտ կապ, այս վերջինն ընդհանրապէս մանկանց վրայ:

Գիւղիս Հայ բնակիչքը ընդհանրապէս Պարսկաստանէն, եւ ոմանք Դ. Հայոց Զոհկածադի կողմերէն դադրած են, ուստի եւ ատենօք բազմաթիւ եղած լինել կը թըւին, ինչպէս ցոյց կուտան իւր արուարձանաց մէջ. գտնուած բազմաթիւ եկեղեցեաց բեկորները: Պողոցներն ալ թէպէտ տեղ տեղ սալոյաւոր ունին, սակայն իսպառանխեամբ եւ անմաքուր վիճակի մատնուած են, ամառը կիզիչ փուռոյ մէջ եւ ձմեռն ալ խիստ ցեխապատ, այնպէս որ փողոցներն անտնայտնելի կը լինին չափ անդամ, իսկ առներն են փայտաշէն եւ անջաւէս կտուցուած, տանեաց կտուրներն ալ պարզ հողով ծածկուած: Այսպէս նաեւ գիտնալ պէտք է իւր շրջակայ գիւղօրէից վիճակը:

Վաղէն ընդ Քարբերդի կուսակալութեամբ, եւ ընդ Ակնայ Գայմադամութեամբ, երբեմն գիւղախմբի մը (նահիյէ) կեդրոն եղած է, ունենալով գիւղախմբապետ (միււտի) մը, թէեւ այժմ գիւղախմբի կեդրոնը Վաղ-Աւեր (Աղին) գիւղաքաղաքն է, որ տեղէն իբր կէս ժամ հեռաւորութեամբ դէպ ի հարու կ'իյնայ, իսկ հոգեւոր խնամութեամբ Սրաբկիրի առաջնորդութեան ներքեւ է դարձեալ, որպէս ի վաղ ժամանակաց հետէ: Սոյն գաղտային բաղնիքի գիւղօրէից 14 ը միայն Հայաբնակը են, իսկ մնացեալը զուտ թուրք:

Վաղէն անտառային վայրերէ եւ արօտատեղիէ զուրկ է դժբաղդաբար, ուստի եւ բնակիչքը վառելավայրի համար մեծ նեղութիւն պիտի կրէին եթէ անտանոց աղբերն եւ մրգեղէնք իբր վառելանիւթ չձառայէին, թէպէտ եւ կը յիշուի թէ երբեմն ունեցած է անտառներ, երբ իւր մօտակայ Ալպան մատենի արծաթեայ հանքերն կը բանեցուէին, յայնժամ անտառներն ալ խաւառ մերկացուցած են եւ այժմ բնակչաց

անխուժութեան պատճառաւ հետքն անգամ չնշմարտիր: Անտանարուծութիւնն ալ յետին վիճակի հասած է ինչ ինչ պատճառօք, ուստի եւ սոյն նահապետական հարստութենէն ալ զրկուած են բնակիչք: Իւր տեղւոյն ընդ արձակ եւ զուարճալի դըրից պատճառաւ Վաղէն թէ ստուերախիտ անտառ մ'ունենալու էր, եւ թէ արօտատեղի, զի ինչպէս յայտնի է գեղջկական կենաց համար երկօցունց կարեւորութիւնն ալ հարկ անհրաժեշտ է: Պարտէզներն ալ ոչ սակաւ են, ունին զանազան տեսակ մրգեղէնք եւ բուսեղէնք, սակայն նիւթապէս օգուտ մը չընծային երբէք բնակչաց, իւր շրջակայ քաղաքաց հեռաւորութեանց պատճառաւ: Աւինն նաեւ բաւական թուով այգիք, հետեւաբար եւ ո՛չ նուազ գինի, սակայն ինչպէս յայտնի է, գիւղացւոյն հարսանիքներն եւ տօներն ընդհանրապէս ձմեռն կը լինին, ուստի եւ հրաժարելով դաշտային աշխատութենէ, վառարաններու առջեւ նստած Բաղոսի տօնը կը տօնեն մինչ ցմբը եղանակին: (Ճմռանամ յիշել տաւ որ հոգեւոր պաշտամանց ջերմեռանդութիւնն ալ այս եղանակին մէջ է): Իսկ սկիզբէն զարնան վերտին կ'սկսին գաղտային աշխատութիւնը: Բնակիչք ըստ մեծի մասին աշխատատէր են եւ գործունեայ. ուժեղ կազմութիւն մ'ունին, եւ իբր գիւղացի սակաւապէտ ըլլալով՝ պարզ կենցաղ մը ունին, լեզունին բաւական կոկ, իգական սեռն ալ ըստ կարի աշխատատէր. դեռ նոր սկսած են նորածեւութեանց հետեւել, ընդհանրապէս հինօրեայ հագուստ կը կրեն:

Վաղէնի Հայ ժողովուրդը պանդխտութեան կը դիմէ յԱդր. Պոլիս բաւական յաճախութեամբ, եւ մի քանիներ ալ ի Վ. Պոլիս, առաջնոյն մէջ պանդխտապետութեամբ եւ այլ ստորին գործոց մէջ կը պարապին, իսկ վերջնոյն մէջ հացագործութեամբ. այլ ինչպէս յայտնի է պանդխտներու վաստակն ամէն տեղ ալ նըռաղած լինելով բնակիչք նիւթական անձկութեան մէջ կը գտնուին ընդհանրապէս. թէպէտ ըստ բաւականին հոգատէր են եւ երկրադործութեամբ կը պարապին, սակայն երկիրն բաւական չէ ապրեցնել զժո-

զովորդէն իւր արտադրութեամբը :

Հայք ունին մի կանգուն եկեղեցի, գիւղին ստորոտը, Վանաց Ս. Աստուածածին անուամբ զոր ի հիմանց կառուցեալ է 1854 թուականին ի թագաւորութեան Սուլթան Մահմուտի, սասնալով արքունի հրովարտակը՝ շնորհիւ երջանկայիշատակ Պէգճեան Յարութիւն՝ ամիրայի, ամբողջ սրբատաշ քարերով, եւ թէպէտ ըստ բարձրագոյն հրամանի քարակիր շինուելու արտօնեալ իսկ է եղեր . ինչպէս որ իւր որմունքն յայտնի ասպնոցն են, բայց յայնժամ տեղացի Տաճկաց վարմանց պատճառաւ՝ չեն յաջողած հոյակապ կառուցանել, որք Պէգճեանի յիշատակն մահուան առիթէն օգուտ քաղած են, հուսկ ուրեմն եւ Հայք ստիպուած են փայտաշէն հիմնել, այնպէս որ ի հեռուստ շնչարուիր երբէք սրբավայր մը լինեն :

Վաղէն հաւանաբար լինելով է Վանքէն, քանզի Եօթն կամ ըստ ոմանց 12 չափ Վանորայք ունի եղեր ի հնումն, որոց մի քանիին հին աւերակներն, քարակարկառներն եւ հողակոյտերն ալ կը վկայեն իւր նախկին ճոխութեան իսկ արդ իբր ասպնոց յականէ յանուանէ կը լիչուին Սուրփիյան (աղաւաղու՝ Ս. Յովհանի), ձուածն դաշտի մը վրայ, թէ եւ տրտի վերածուած է վերջերս, ունենալով ականակիտ ջուր մը Պօլ-են-ակ (Քառասնից մանկունք), Խորըն կըտուր, (աղաւաղու՝ միջրակատար Աստուածածին), Ս. Թէոփորոս, կամ Թորոս, Քարրուկիր անուանեալ տեղին . (Ս. Գէորգ . Ս. Եղիա, փոքր բլրակի մը վրայ, իսկ այժմ կանգուն կամ կիսաւեր Վանք չկայ գիւղիս շրջակայքը, եւ ոչ մի Հայկական հնութեանց յիշատակարան, այլ անտիս մատենաներէն հազիւ ուրեք յաջողեցանք այսչափս միայն ի լոյս ընծայել, թէ արուեստական բերդ ալ ունեցեր է հուսկ Եփրատայ յանդիման Ծովագ կամ Յերապոլիս գաւառին, ուր աւերակաց կոյտ մը կը կենայ դեռ : Վաղէնի Ազգային զգացումն երբեմն վառ եւ երբեմն մարած ըստ այդմ հասկնալ պէտք է նաեւ կրթութեան զագացումն ու ճաշակը, թէպէտ կրթական նպատակաւ ունի մի Ուսումնասիրաց ընկերութիւն որ հաստատեալ է 1872 թուա-

կանին շնորհիւ ուսումնասէր անձանց ջանից, ինչպէս նաեւ համանուն վարժարան մ'ալ կառուցուած է կից Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ : Թէպէտ եւ իբր 55 տարիներէ հետէ վարժարան եւ ուսուցիչ ունեցած են, սակայն անուամբ եւ եթ այն ալ հազիւ տարւոյն երեք եղանակին մէջ, իսկ ամառն ողջոյն փակման դատապարտուած, քանզի այս միջոցին աշակերտք դաշտային աշխատութեանց ճնշման ենթարկուած են, եւ որ ցաւալին է տեղացւոց սպայակի դործածութիւնն դեռ անձանթ լինելուն՝ հնձոց ժամանակ հացարոյտերու սրայներն անասնոց միջոցաւ, եւ ընդ երկար տեւողութեամբ ի կալատեղին փոխադրելն ալ սոցա վերապահուած է, հետեւաբար գոյութիւն մը չունենալէն զատ, ցարդ զգալի կերպով յառաջդիմութեան նշոյլ մ'անգամ չէ տեսնուած, իսկ այժմ գոհութեամբ կը ծանուցանեմ որ իւր պաշտօնավարութեան միջոցին երբէք չէ փակուած վարժարանն, շնորհիւ անգուլ եւ անձանթի ջանից եւ զուգորթեանց, թէպէտ վաղեմի եւ արմատացեալ սովորութիւն մը իսկոյն անհետացնելն ալ քիչ գոհարութիւն չէ, իցի՛ւ թէ յարտեւէր : Վարժարանի երկսեռ աշակերտաց թիւն է 42-43 չափ, որոց որոց կ'աւանդուին Հայկաբանութիւն իւր ամբողջ մասնաճիւղերովն, ինչպէս նաեւ Տաճկերէն, որ այժմ զգալաբար յառաջդիմութեան շաղկին մէջ կ'ընթանայ, որոյ վրայ նախորդ տարեշրջանին ըստ կարի փայլուն քննութիւն մ'ալ արուեցաւ աշակերտաց ի սրահ վարժարանի եւ ի ներկայութեան Վաղշենաբնակ Ազգայնոց, իսկ Ուսումնասիրաց ընկերութեան կեդրոնատեղին է յԱզր. Պոլիս, ուր ունի դործադիր ժողով մը, ինչպէս նաեւ աստ Մասնաճիւղ մը, որք համարատու են գիւղիս թաղ. Խորհրդոյն, յիշատակութեան արժանի է նաեւ տեղւոյս Եկեղեցւոյն ունեցած մասնաւոր դրամագլուխն, իբր օժանդակ նոյն ընկերութեան, ի շահ գրոնելով բինակչաց ի հարկին, որով դրամական անձկութենէ զերծ կը գտնուին, եւ որ մեծն է արտաքին փոխառութեանց չեն կարօտիր : Զմուռնամ յիշել որ իւրաքանչիւր ծնող մէն մի աշակերտի, ամսօրեայ փոքրիկ գու-

մար մ'ալ կը վճարէ յԱգր. Պղիս, ուր կը գտնուէ գործադիր ժողովը. նաեւ ի նպաստ ընկերութեան շարժապական մասնաւոր գանձանակ մ'ալ կը շրջագայի ի կեդրոնատեղին, բնիկ եւ օտար վաճառականաց մը թերահոյներն եւ վաճառանոցները, որք մարդասիրարար թէ բաժանորդագիրն եւ թէ մասնաւոր նուէրներ ալ շնորհելէ չեն զանար. ուստի ընդհանուր շնորհակալիք այն աղնիւ, ուսումնասէր եւ բարեբար Տեարք, որք թէ նիւթապէս և թէ բարոյապէս մղում մը կուտան սոյն կրթական միութեան. ունին նաեւ Շահադիտական անուամբ ընկերութիւն մ'ալ ի շահ անձնելու բաժանորդաց: Յաւ ի սիրտ գիւղիս բնակիչք իբր վեց-եօթը տարիներէ հետէ հոգեւոր մատակարարութենէ զուրկ են առ ի չգոյէ բահանայի, հետեւաբար եկեղեցւոյ ժամերգութիւնը ալ վարժարանի պաշտօնէին յատկացեալ են. իսկ ի հարկին այսինքն մկրտութեան, պատկազրութեան, թաղման եւ երբեմն Ս. պատարագի առթիւ այցելու քահանայից կը կարօտին, զորս իբր երեք ժամ հեռաւորութեամբ տեղերէ բերել կուտան: Նոր չէ այս տեղւոյս համար, քանզի շրջակայ գիւղորէից մեծագոյն մասն ալ սոյն դժբաղդութեան մատնուած են: Աւելորդ չեմ համարիր յիշել աստ որ տակաւին Հայաստանի մէջ բազմաթիւ գիւղորայք կան, որք թէ հոգեւոր մատակարարութենէ զուրկ կը գտնուին, եւ թէ վարժարան չունին բնաւ. թէպէտ ուսման կարեւորութիւնն ամենուրեք ճանչցուած է սակայն անուամբ եւ եթ. հետեւաբար այնպիսեաց համար ուսումն եւ կրթութիւնը դեռ եւս ի խանձարուս է: Մեք լիպոյս եմք թէ, վիճակիս աղգախնամ Առաջնորդ Գեոր. Տ. Եղնիկ Ս. Եպիսկոպոս Ապահովելի ժրաջան եւ արթուն հսկողութեան շնորհիւ թեմական ժողովուրդը ըստ ամենայնի յուզողութեան եւ բարեկարգութեան մէջ պիտի թեւակոխեն, որում խիստ սէտք ունին:

Վաղշէն, 20 Սեպտ.

Ուսուցիչ Վրժնիս.

Ս. Խ. ԹԻՄՈՒՐՃԵԱՆ

ՄԱՍԻՍԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ՍՈՍՁՍՐԿԵՍԼ ԽՆԴԻՐԻ

Թիւ 21. (Մասիս թիւ 3814)

» 30. » » 3842)

» 31. » » 3843)

ԽՆԴԻՐ

Թիւ 52.

Ամսի մը մէջ անգիկ եւ ջուր կայ, Երկաթէ գընաակ մը կը գնենք մէջը, Գանեկ անգիկին եւ ջրոյն մէջ ընկղմեալ մասանց ծաւալներու համեմատութիւնը, գիտնալով որ երկաթին տեսակարար ծանրութիւնն է 7, 2. իսկ անգիկինը 13, 6.

— Ի՞նչ կ'ըլլայ անգիկին մէջ ընկղմեալ մասին ծաւալն խորանորդ մէթըն հաշուով, եթէ դնտակին մեծ շրջանակն հաւասար լինի 35 հազարերորդամէթըն:

Թիւ 49

ԼՈՒԾՈՒՄԸ

10.— Երբ որոշուի խցեւէ. Հարկ չը կայ երկարորէն բացատրելու թէ, երբ սրուակին ամրտապէս խցեալ լինի այնպէս որ արտաքին օդոյն հետ ո'ր եւ է հազորդակցութիւն չ'ունենայ ներքինը, ճանճը թռչի թէ նստի բան մը չ'աւելնար ոչ կը պակսի սրուակին վրայ, որով և կը որդին վրայ եղած ազդեցութիւնն անխորհիւ է եւ սա չը շարժիր ամենեւին:

20.— Երբ որոշուի քայ է. Ենթադրենք թէ սրուակը բաց է եւ ճանճը նստած կողին վրայ: Սյս վիճակին մէջ լծակը հարկը զոնական համարենք, այսինքն կատարեալ հաւասարակշռութեան մէջ:

Ճանճը յանկարծ կը թռչի սրուակին օդոյն մէջ, եւ առկալս կը մնայ իւր թեւոց շարժումներուն շնորհիւ:

Թէ որ, կշորդն հակառակ իւր զգայնութեան, անկարող է սրուակին կողերուն վրայ՝ ճանճի թեւերուն պատճառած օդոյ հարուածներն զգալու պիտի տեսնենք զոնէ որ սրուակը կրող նժարը պիտի բարձրանայ,

ըստ որում ճանճին առերեւոյթ ծանրութիւնը պակասած է անոր վրայէն :

Իսկ եթէ կը որդեկիս բաւական զգայուն է, նժարները երեւէջի չարժու՞մ մի պիտի ստանան, համաձայն ճանճի թեւերուն ընթացքին, եւ որ պիտի տեսէ ցորչափ կենդանին չը նստի :

Սոյն խնդրոյ մասին մեզ հասած մի քանի լուծումները սխալ են :

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

ՍՈՒՐ ՀԱՆ ԴԱԿ

31 Հոկտեմբեր 1886

Այս կիրակիէ օր սրտառուջ հանդէս մը կատարուեցաւ ի Մայր Եկեղեցի, երջանկայիշատակ Ներսէս Պատրիարքի վախճանման երկրորդ տարեդարձին առթիւ : Պաշտօնական մարմնոց և ազգային մամուլի ներկայացուցիչք, ինչպէս նաեւ Կեդրոնական Վարժարանի Խնամակալութիւնն ու Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւնը, եւ մայրաքաղաքի ամեն կողմերէն ժողովուրդեան խուռն բաղմութիւն մը Գում-Գաբու դիմած էին, ներկայ գտնուելու հոգեւոր պաշտաման : Ս. Պատրիարք Հայրն հանդիսաւորապէս պատարագելէ ու պարագային յարմար քարոզ խօսելէ յետոյ, չըմպատեալ եկեղեցական ստուար դասէ մը՝ յոր կը նըշմարուէին Խրիսեան Հայրիկ, Սէֆէրեան, և Դիմաքսեան եպիսկոպոսունք եւ շատ մը եկեղեցեաց քարոզիչ վարդապետներ, թափօրը գինաց Հանդուցելոյն գերեզմանին վըրայ ուր կատարեցան հոգեհանգստեան աղօթքներն որոց խորին երկիւղածութեամբ կը հետեւէր ժողովուրդը : Ողբացեալ Պատրիարքի գերեզմանին վրայ գրուած տապանաքարն եւ անոր վերեւ բարձրացող սիւնաղարդ մահարձանը, պարզ այլ ընտիր ճաշակաւ հոյակապ եւ խորհրդաւոր յիշատակէր մի, կառուցեալ ձեռամբ Կեդրոնա

կան Վարժարանի Խնամակալութեան :

Յաւարտ կրօնային արարողութեանց, որք վերջացան միջօրէին, բարձրաստիճան եկեղեցականք, պաշտօնական մարմնոց ներկայացուցիչք եւ այլ երեւելի ազգայիններ պատիւ ունեցան ներկայանալ Ս. Պատրիարք Հօր որում սեղանակից եղան :

Վարչութիւնն իւր վերջին նստին մէջ կարգ մը կարեւոր որոշումներ տուած է յորս յիշատակութեան արժանի է յանձնաժողովոյ մը կազմութիւնն, բաղկացեալ Գ. Նորատուեկեան էֆէնտիէ, Միրեան Տ. Հօրմէն եւ Իւթիւճեան Կարապետ էֆէնտիէ, որ պաշտօն ունի գծել Միացեալ ընկերութեանց եւ կրթական ուրիշ ընկերութեանց յարաբերութիւններն Ազգային Պատրիարքարանի հետ : — Որոշուած է նաեւ Ղալաթիոյ Կեդրոնական Վարժարանին նման կրթական բարձր հաստատութիւն մը հիմնել ի Գում-Գաբու, Մայր Եկեղեցւոյ հաստիքից միջոցաւ որք տարեկան չորս երեք հազար ոսկի լինելով, կրնան ծառայել այսպիսի օգտակար դործի մը : — Ըստու՞մա կան Խորհրդոյ անդամ ընտրուեցան, նոյն իսկ ըստ առաջարկութեան յիշեալ Խորհրդոյ, Տիրան Պէյ Տատեան եւ Գասպար էֆէնտի Թողաթլեան :

Կրթական նախարարութիւնը քանի մ'օր առաջ պաշտօնական ազգով մը ծանոյց ազգային լրագրաց թէ հայերէն վեց դասագրեանց գործածութիւնն արգիլուած է Թուրքիոյ բոլոր վարժարանաց մէջ եւ թէ զայնս դասախօսող ուսուցիչք ու վաճառող դրածախք իսկ պատասխանատու պիտի ճանչցուին : Ի գիտութիւն մեր գաւառացի ընթերցողաց, կը դնենք այդ արգիլեալ դասագրեանց ցանկն :

« Համառօտ ընդհանուր պատմութիւն Միջին Դարու » (Մ. Մամուրեան). — Համառօտ Պատմութիւն Միջին Դարու եւ նոր ազգաց (Հ. Ամբրոսիոս Գալֆայեան). — Համառօտութիւն Քրիստոնէական ուսման (Պետրոս Ս. Շանչեանց). — Պատմութիւն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ (Մելքիսեդէկ վարդապետ Մուրատեանց). — Ազգային Պատմութիւն (Փափաղեան) : » Ասոնց առաջինը տպուած է ի Զմիւռին, երկրորդ ու

երրորդն ի վեհեփիկ, միւս երկուքն յերուսաղէմ, իսկ վերջնոյն տղազրութիւնը նըանակուած էէ :

* *

Պուլկարիոյ իշխանն ընտրուեցաւ վերջապէս : Թրնովայի Աղգային մեծ Ժողովոյն երեսփոխանք՝ հոկա - 24 ին դռնփակ նստի մը մէջ համաձայնութիւն գոյացնելէ յետոյ, յաջորդ օրը, շաբաթ, բուհարկութեան ձեռնարկելով, միաձայնութեամբ Պուլկարիոյ իշխան ընտրեցին ՏԱՆԻՄՍՐԳՈՅԻ ՎԱՆՏԷՄԱՐ ԻՇԽԱՆԸ : Բայց այս ընտրութիւն արգելք մը էէ որ Պուլկարիոյ իշխանական դաշը ժամանակ մ'եւս թափուր չը մնայ եւ անիշխանութիւն ու չփոթութիւնը չը տիրեն յայտնոյս եւ յայնկոյս Պալքանաց :

Պուլկար երեսփոխանք իրենց բուհները միացուցած էին Տանիսարքայի Թագաւորի երրորդ որդւոյն վրայ խորհելով թէ Ն. Բարձրութիւն՝ իբր եղբայր Ռուսիոյ Կայսրուհւոյն եւ իբր աներձագ Անգլիոյ դահաժարանգ Կալէսի իշխանին, յարմարագոյն անձնաւորութիւնը կը ներկայացնէր հաշտեցնելու այդ երկու Տերութեանց ներհակ ջահերն ի Պուլկարիա : Սակայն նոր յուսախաբութիւն մը սպառաստուած է եղեր Պուլկարաց համար, վասն զի հազիւ ընտրութեան արդիւնքը ծանուցած՝ և ահա վալտէմար Իշխանը կը յայտնէ Սուլթանիէին թէ «գերադուրս պատճառներով առայժմ չկըրնար ընդունիլ Պուլկարիոյ դաշը» : Այս մերժում դիւրահասկանալի է, նկատելով որ Ռուսիա բացարձակապէս ընդդիմացած էր մեծ Սուլթանիէի կազմութեան որոյ օրինաւորութիւնը չի ճանչեր, եթէ իրեն հաճելի իսկ է անոր արդիւնքը : Եւ եթէ Տէրութիւնը համակերպին Ռուսիոյ, հարկ պիտի լինի որ Խնամակալութիւնն իյնայ, առժամեայ կառավարութիւն մը կազուի, նոր ընտրութիւնք կատարուին Սուլթանիէին համար : Յանժամ միայն վալտէմար իշխանի ընտրութիւնը, կամ լաւ եւս վերընտրութիւնը, պիտի կրնայ վերջնական եւ օրինաւոր նըկատուիլ : Գէթ այսպէս կը ցուցնեն Եւրոպիոյ գլխաւոր մայրաքաղաքներէն ցարդ հասած հեռագիրքը :

Տ. Ա.

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՈՒՂՂԵԱԼ

ԱՌ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՍ, ԱՌ ՕՐԻՈՐԴՍ ԵՒ ԱՌ

ԴԵՌԱՏԻ ԱՄՈՒՄՆԱՅԵԱԼՍ

ՍԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱՌ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՍ

Տիմթեայ Դիդքոմ՝ Ամերիկացւոյ մէկ ընտիր գործին հայերէն մաքուր թարգմանութիւնն է, Թարգմանչի Յաւաքանով մ'եւ Ծանօթութեամբք, Արամեան Տպարանի գեղեցիկ տպագրութեամբ, ի գին 5 դրուշ, Ընկերային կենաց պահանջներուն վրայ պարզ ոճով շատ օգտակար խորհրդածութիւններ կը պարունակէ, որք արժանի են ամեն հայ պատանւոյ և երիտասարդի մտադրութեան : Այս շահեկան գործ լոյս կը տեսնէ ընդ խնամօք «Հայ երիտասարդաց Տպարանի Միութեան», որ, իւր անդրանիկ երկէն դատելով, կը խոստանայ հանրօգուտ հրատարակութեամբք ճոխացնել հայ գրականութիւնը, կեդրոնատեղին է Արամեան Տպարան. կը գտնուի ամեն գրավաճառաց, նաեւ ջրավաճառ Պողոս և ցակոր աղաներու քով : 2—5

Արտօնատէր Կ. Ս. ԻԻԹԻԻՃԵՍՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒԵԼՔ ԼՐԱԳՐՈՅ